

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТІВ ПЕРЕЙМЕНУВАЛЬНОЇ КАМПАНІЇ

Ольга КИРИЛЮК (Кропивницький, Україна)

Статтю присвячено дослідженню мовного відображення взаємного ставлення учасників дискусії в умовах обговорення перейменувальних процесів в Україні і м. Кропивницькому зокрема. Розглянуто особливості вибору готових номінативних одиниць, а також творення нових лексем в контексті пропагандистських текстів. Здійснено вивчення внутрішньої семантики обраного масиву слів. Встановлені екстра- та інтралінгвальні чинники, що впливають на вибір того чи того номінатива. У ході аналізу виділено основні психологічні прийоми маніпуляції суспільною думкою за допомогою мовних одиниць: а) творення симулякрів; б) введення у «ворожий» (негативний) контекст. Показано, як за допомогою використання певних лексем можна міняти сприйняття читачем інформації про одні й ті ж події.

Ключові слова: симулякри, новотвори, конотація, внутрішня семантика, антиномія, ментальні кореляти.

Стаття посвячена исследованию языкового отображения взаимного отношение участников дискуссии в условиях обсуждения процессов переименования в Украине и г. Кропивницком в частности. Рассмотрены особенности выбора готовых номинативных единиц, а также создания новых лексем в контексте пропагандистских текстов. Осуществлено изучение внутренней семантики избранное массива слов. Установлены экстра- и интралингвистические факторы, влияющие на выбор того или иного номинатива. В ходе анализа выделены основные психологические приемы манипуляций общественным мнением с помощью языковых единиц: а) создание симулякров; б) введение во «враждебный» (отрицательный) контекст. Показано, как с помощью использования определенных лексем можно менять восприятие читателем информации об одних и тех же событиях.

Ключевые слова: симулякры, неологизмы, коннотация, внутренняя семантика, антиномия, ментальные корреляты.

The paper studies the language reflection of the mutual relationship of panelists in terms of discussing the processes of renaming in Ukraine and in the city of Kropyvnytskyi in particular. The peculiarities of choice of the ready-made nominative units and creation of new lexemes in the context of propagandistic texts are considered.

The internal semantics of the chosen array of words is studied. The extra- and intralingual factors that influence the choice of a certain nominative unit are defined. The main techniques of psychological manipulation of public opinion by means of linguistic units in the process of analysis are highlighted: a) creation of simulacra; b) the introduction of the "hostile" (negative) context. It is shown how one can change the reader's perception of information about the same events by using certain lexemes.

Key words: simulacra, neologisms, connotation, internal semantics, antinomy, mental correlates.

Конфлікт інтересів, в основі якого лежить протиставлення думок і поглядів, часто супроводжується високим рівнем агресії і нетерпимості до опонента. А тому закономірною є наявність у дискусії різних типів дихотомії. Деякі бінарні категорії конфліктів настільки приживаються в суспільній свідомості, що стають дієвим засобом для використання з пропагандистською метою. Наприклад, протиставлення *наші – фашисти* в епоху Другої світової війни настільки глибоко укорінилося у радянській парадигмі, що продовжує діяти в нашій країні протягом усіх 25 років незалежності.

Варто зазначити, що в основі світоглядної картини кожного індивіда лежить антиномія *свій – чужий*. І всі події відповідно сприймаються ним з урахуванням цієї опозиції. Якщо говорити про дуальність світоглядних категорій сучасного українця, то на неї свій відбиток накладають події Революції гідності та збройний конфлікт на Сході країни, а тому на перший план виходять такі ментальні кореляції: *Схід – Захід, Євросоюз – Таможенний союз (ЄврАзЄс), європейський вектор – азійський вектор, Майдан – Антимайдан, Україна – Росія, Захід – Росія* та ін.

Потреба вивчення екстралінгвальних чинників, які впливають на вибір лексичних одиниць і на їх творення з роками тільки зростає. Кожна лексична одиниця має своєрідний психологічний код і викликає відповідні асоціації в реципієнтів. Результати таких досліджень дають можливість детально вивчити способи й прийоми маніпуляції масовою свідомістю. Політична ситуація в Україні, починаючи 2014 року, стала індикатором таких маніпуляцій. Словниковий запас українця поповнився значною кількістю неологізмів та окаціоналізмів, які частково відображають політичні події в країні. З прийняттям декомунізаційних законів постала необхідність дослідити особливості використання мовних одиниць як засобів ведення перейменовувальної кампанії.

Психолінгвістичний аспект політичного дискурсу вивчений у працях О. Холода. Асоціативні зв'язки між лексемою та сформованим нею образом досліджують Т. Ю. Ковалевська, Г. Д. Сологуб, Н. В. Кутуза та ін. Особливою увагою користуються праці з НЛП. Доцільність таких досліджень нині не викликає сумніву, оскільки мова „є синтетичним явищем, яке містить увесь комплекс духовних, психологічних, фізіологічних та інших чинників, що й формують своєрідність та неповторність людини як представника певного соціуму” [3, с. 1]. Аналіз мовних засобів, які використовує індивід у певній ситуації, може дати ґрунтовну інформацію стосовно його світогляду, сприймання себе в площині філософської проблематики „Я та Інші”, особливостей розуміння суспільно-політичних, культурних, економічних та інших соціалізованих процесів, здатності сприймати навколишній світ та аналізувати його прояви в площині „свій-чужий”.

Усі ці маркери суттєво вплинули на стратегію перейменування м. Кіровограда. Думки містян поділилися: одна група відстоювала повернення топоніма часів Російської імперії – Єлисаветград (варіанти Єлисавет, Свято-Єлисавет), інша вважала доцільною виключно українську назву. Тому опоненти очікувано вели свої рекламні кампанії на протиставленні *свій – чужий*. Тільки проукраїнські активісти обрали для цього категорії: *українське – російське*, а проєлисаветинські сили використовували протиставлення *село – місто*, маркуючи будь-який український варіант назви епітетами «сільська», «застаріла», «несучасна». І вдало дібрані активістами лексеми й фраземи стали основним знаряддям впливу на громадську думку.

Мета статті – дослідити психолінгвістичні особливості творення текстів перейменовувального дискурсу (на прикладі зміни назви Кіровоград на Кропивницький).

Завдання: 1) дослідити тексти, використовувані для переконання громадськості в доцільності вибору певної назви під час перейменовувальної кампанії у м. Кропивницькому;

2) визначити роль екстралінгвальних чинників у виборі лексичних одиниць, що виражають оцінне ставлення до опонента;

2) встановити структурні, семантичні та функціональні особливості досліджуваної лексики;

3) виявити причини набуття новою лексикою денотативних і конотативних значень.

Початок перейменовувальної кампанії відзначився миттєвим поділом опонентів на два табори – проєлисаветградський та проукраїнський. Хоч варто відзначити, що серед прихильників назви Єлисаветград були й патріотично налаштовані громадяни, однак прив'язаність цього топоніма до Російської імперії дала можливість опонентам одразу ж маркувати його поняттями «російська/проросійська назва». А в контексті воєнного конфлікту одразу це одразу ж давало підстави помістити цей варіант у категорії «чужий», «ворожий».

Аналіз мовних засобів, обраних опонентам для ведення своїх кампаній, дає підстави виділити основні психологічні прийоми, на основі яких здійснювався вплив на суспільну думку за допомогою мовних одиниць.

1. Творення симулякрів. Симулякр (від лат. *simulacrum* – копія) – філософський термін, який означає створення дійсності, якої насправді не існує. Досліджуючи симулякри, В.О.Ковчак стверджує, що ті жодним чином не співвідносяться із дійсністю життєвого світу, бо будь-які референційні (репрезентаційні) об'єктні моделі втрачені: знак-симулякр реферує до іншого знака-симулякра, який вже є втраченим як об'єкт. Окрім того, що симуляція суспільної дійсності спотворює семіотичне і логічне повідомлення про дійсність, дія симулякрів ще й неабияк впливає на людську природу: людина втрачає своє буття і не чує себе. Симуляція і симулякри ведуть до того, що людське «Я» стає відчуженим не лише щодо Іншого, а й щодо самого себе – людина втрачає власну самість [4, с. 184]. Яскравим прикладом симулякрів у пропагандистському дискурсі, розпочатому російськими ЗМІ після перемоги Революції гідності, служить інформаційна кампанія зі створення так званих квазіутворень – «Новоросії», «ДНР», «ЛНР». Тобто нав'язується міф про існування «республік», яких насправді не існує.

Прихильники назви Єлисаветград також створили симулякр, виводячи назву міста від імені не російської імператриці, а нібито святої Єлисавети. Також наголошувалося на тому, що період розквіту міста припадає саме на той період, коли воно мало цю назву. Отже, створювалася паралельна реальність, у якій вимальовувалося місто, наділене такими маркерами, вираженими за допомогою лексем: «святість», «покровительство святої», «заступництво», «оберег», «християнство», «золота доба», «золота епоха», «золота провінція», «розквіт», «процвітання», «відродження», «туристична привабливість», «інвестиції» тощо. Саме ці слова стали основою кожного рекламного тексту на підтримку Єлисаветграда (Єлисавета, Свято-Єлисавета). Наприклад:

«Назва на честь Святої Праведної Єлисавети робить місто належним до загальнохристиянської цивілізації»;

«Свято-Єлисавет – це соборна назва, яка покликана об'єднати громаду Кіровограда і загалом сприяти відродженню і процвітання міста»;

«Нашому місту – 261 рік. Майже 200 воно носило першоназву – ім'я Святої праведної Єлисавети, і під її покровом стало тією справжньою "золотою провінцією", де толерантно уживалися представники різних культур і віросповідань»;

«Ми знаємо, що ця свята назва є оберегом для нашого міста»;

«Нехай заступництво Святої праведної Єлисавети збереже наше місто у мирі, злагоді, любові і послужить, як і раніше, його розквіту».

Одним із гасел кампанії також стала фраза «Християнському місту – християнське ім'я».

2. Уведення у «ворожий» (негативний) контекст. Цю тактику довелося застосовувати активістам, які виступали за надання місту української назви. Головним завданням вони вважали пояснити містянам недоцільність (і навіть загрозу) вибору топоніма Єлисаветград. Для цього оприлюднювали такі тези: «Єлисаветград – це місто, яке виникло під час окупації України Російською імперією», «землі для побудови фортеці і міста були силою відібрані у козаків, які проживали на цих землях», «З Єлисаветграда почалася Новоросія у XVIII ст.», «назву Єлисаветград підтримують російські ЗМІ», «назву Єлисаветград підтримують ватажки терористичних угруповань ДНР, ЛНР», «на розповсюджених у 2014 році російською пропагандою картах місто Кіровоград входить до «Новоросії», «Єлисаветград – це «руській мір», а отже, повернення імперського топоніма дасть хибний сигнал ворогу думати, що тут його чекають».

Тому будь-яке згадування про Єлисаветград вводилося в такий контекст, який сприяв формуванню у реципієнта чіткої асоціації цієї назви з ворогом. Головними маркерами, вираженими лінгвально, стали лексеми, які в свідомості мовця мали тільки негативні конотації: «війна», «руській мір», «агресія», «тероризм», «зброя», «окупація», «вбивства», «смерть», «автомати», «сепаратизм», «імперія», «жорстокість», «полон», «імперський

слід», «російський слід», «п'ята колона», «підігрування ворогу», «наступ на українськість», «заборони», «Новоросія», «Путін», «Росія», «Янукович», «Моторола», тощо.

У ЗМІ та соцмережах поширювалися тексти з використанням саме таких лексем:

«Потрібно бути короткозорим, щоб не побачити імперського сліду в назві Єлисаветград. З Єлисаветграда починалася Новоросія. Ми зараз не маємо права підігрувати окупантам. Пропутінські сили намагаються повернути імперські назви українським містам»;

«У Росії будуть аплодувати. Я навіть не уявляю, які гроші там готові заплатити за те, щоб це місто завтра називалося Єлисаветградом»;

«Золота доба Єлисаветграда, до якої апелюють опоненти, відбувалася в умовах жорсткого, тотального наступу імперії на українську культуру, коли вступали в дію Валуївський циркуляр, Емський указ, якими заборонялися і друк української книги, і українські спектаклі»;

«Якщо місто називатиметься Єлисаветградом, то це означатиме, що російські пропагандисти нанесуть його на карту «руського міра»;

«Єлисаветинці! Скільки вам ще потрібно смертей, аби ви припинили нарешті клікати в наше місто Моторолу з автоматом?»;

«Вони вчергове хочуть зазобнованими псалмами чужої віри, московської, мостити нам дорогу в ганьбу, у холуйство, у рабство. Але так не буде, як вони хочуть. Повернення до Єлисаветграда, Єлисавета, Лисавета, Лисапета і Савста – не буде!».

У соцмережах активісти часто використовували на адресу прихильників Єлисаветграда поширені в суспільному дискурсі новотвори «ватники», «вата» і «сепари».

Уведення у «ворожий» (негативний) контекст стало характерним і під час інформування громадськості про проведення акцій щодо перейменування. Часто повідомлення про одну й ту ж подію, по-різному висвітлювалося журналістами, залежно від їхньої прихильності до певної назви. Зокрема проведений під стінами міської ради мітинг був описаний так:

Текст 1: „Мітинг закінчився масовою бійкою. Агресивні проукраїнські мітингувальники скоїли кілька провокацій. Під час виступів було зламано два мікрофони. Одному з прихильників Єлисаветграда стало зле і він втратив свідомість. Пізніше його забрали медики» (Цитата із ресурсу, прихильного до назви Єлисаветград).

Текст 2. „Захисники Єлисаветграда напали на учасників АТО. Агресивні бабусі з іконками виривали у них із рук прапори. Було зламано кілька мікрофонів. Після закінчення мітингу учасники не поспішали розходитися, кричали різні гасла й співали колядки” (Цитата із ресурсу, прихильного до української назви).

Текст 3: „Учасниками мітингу стали як прихильники топоніма Єлисаветград, так і захисники української назви. Сторони вигукували гасла на підтримку своїх варіантів. У результаті з'ясування стосунків було зламано два мікрофона. Але наявність великої кількості правоохоронців не дала можливості акції перерости в бійку».

Отже, опоненти використали один проти одного слова з негативними конотаціями, які сигналізували про агресію: «бійка», «агресивні», «напали», «виривали», «зламано». Залежно від того, кого в тексті робили виконавцем цих дій, а кого об'єктом, на якого ці дії спрямовані, у читача відбувався поділ учасників заходу на «своїх» і «чужих». У результаті читачі першого тексту зарахують до категорії «свій» прихильників Єлисаветграда, які постраждали від рук проукраїнських мітингувальників, а читачі другого вважатимуть їх «чужими». Третій текст на перший погляд здається нейтральним, автор не нав'язує думку про правильність чи неправильність поведінки когось із учасників конфлікту. Однак «зламаність» мікрофонів автоматично підводить читача до сприйняття обох учасників акції як символів із категорії «чужих», оскільки в такому випадку винними є обидві сторони, бо спільно проявили агресію. Реципієнт сприймає їх негативно.

Таким чином, залежно від потреб кінцевої мети висловлювання можна міняти сприйняття інформації читачем лише за допомогою уведення або вилучення слів з негативної семантикою.

Отже, здійснене дослідження дає підстави визначити такі результати: мовні одиниці стають активним засобом маніпуляції людською свідомістю під час суспільно-політичних протистоянь; мова активно реагує на політичні процеси появою значної кількості неологізмів та okazіоналізмів, а також збільшенням кількості лексичних значень готових номінативних одиниць.

БІБЛІОГРАФІЯ:

1. Бодіяр Ж. Симулякри і симуляція / Ж. Бодіяр. – [пер. з франц. В. Ховхун]. – К.: Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2004. – 230 с.
2. Євграфова А.О. «Мовне обличчя» воєнної агресії: медійний контент / А.О.Євграфова // Наукові записки інституту журналістики. – 2014. – Липень – вересень. – Т.56. – С.57–61.
3. Ковалевська Т. Ю. Моделювання емпатії в сучасній українській мові: автореф. дис... доктора філол. наук: 10.02.01 – українська мова / Т. Ю. Ковалевська. – К., 2002. – 28 с.
4. Ковчак В. О. Соціально-філософські аспекти симуляції суспільної активності та суспільної дійсності / В.О.Ковчак // Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. – К., 2015. – Випуск 95. – С.182–185.
5. Романюк Світлана Польська соціолінгвістика: вибрані аспекти дослідження вербальної агресії // Мова і суспільство. – 2012. – Випуск 3. – С.162–169.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ольга Кирилук – доцент кафедри української мови КДПУ ім. В. Винниченка.
Наукові інтереси: психолінгвістика, соціолінгвістика.